

“Əsrin müqaviləsi” imzalanandan sonrakı 5 il ərzində ölkəmizdə əsas müzakirə mövzularından biri əldə ediləcək neft gəlirlərinin necə xərclənməsi ilə bağlı oldu. Bu zaman müxtəlif təkliflər səslənsə də, onların hansının Azərbaycan üçün daha məqbul olacağını birmənalı olaraq demək həddən artıq çətin idi.

Çünki neft dollarlarının xərclənməsi ilə bağlı bir çox dövlətin mənfəi təcrübəsi vardı. Həmçinin ölkəyə daxil olacaq neft dollarlarının iqtisadiyyatda “Holland sindromu” yaratmaq təhlükəsi də gözənilirdi. Bunun üçün də Azərbaycan həddən artıq incə siyasətlə neft gəlirlərini ölkənin gələcək inkişafına yönəltməyin yolunu arayırdı. Mərhum prezident Heydər Əliyevin 29 dekabr 1999-cu il tarixli fərmanı ilə Dövlət Neft Fondunun təsis edilməsi ilə bu istiqamətdəki müzakirələrin bir hissəsinə nöqtə qoyuldu. Müstəqil Azərbaycan əldə edəcəyi neft gəlirlərini bu fonda toplayaraq ölkənin inkişafına yönəltməyi və onun bir hissəsini gələcək nəsillər üçün qorumağı qarşısına məqsəd qoyub. Eyni zamanda, Fondun təşkil olunmasında məqsəd neft və qaz ehtiyatlarının kəşfiyyatı, işlənməsi sahəsində xarici şirkətlərlə imzalanmış müqavilələr çərçivəsində və ARDNŞ-in fəaliyyəti nəticəsində əldə edilən gəlirlərin toplanması, səmərəli idarə edilməsi və ölkə vətəndaşlarının rifahı naminə istifadə olunmasıdır.

Fondun yarandığı ilk illərdə onun fəaliyyətinə şübhə ilə yanaşanlar da az deyildi. Xüsusən də bu yeni qurumda şəffaflığın necə qorunacağı ciddi müzakirə mövzusunda çevrildi. Çünki şəffaflıq olmadığı ölkələrdə neft fondlarının yaradılmasının müsbət yöndə heç bir effekti olmurdu. Bəs, Azərbaycanın Neft Fondu öten 10 il müddətində qarşısına qoyulan məqsədlərə necə nail ola bildi?

Öncədən onu qeyd etməliyem ki, bir jurnalist kimi son 10 il ərzində Neft Fondunda şəffaflığın gözənilməsi və ya vəsaitlərin ayrılması ilə bağlı hər hansı ciddi ittihamla rastlaşmamışam. Hətta müxalif iqtisadçılar da Fonddakı vəsaitlərin yerləşdirmə və müvafiq layihələrin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı ciddi iradlar irəli sürə bilmirlər. İttihamlar isə əsasən Fondun ayırdığı vəsaiti səmərəli istifadə etməyən müvafiq layihələrin icraçıları ilə bağlı olur.

Qeyd edək ki, Dövlət Neft Fondunun vəsaitlərinin toplanması və xərclənməsi sahəsindəki fəaliyyətinə Müşahidə Şurası nəzarət edir. Şura Fondun illik büdcə layihəsini, illik hesabat və maliyyə hesabatını, auditor reyvi ilə birlikdə nəzərdən keçirir və ray verir. Azərbaycan prezidenti tərəfindən təsdiq edilən Müşahidə Şurasının üzvləri dövlət orqanlarının və ictimai təşkilatların təmsil edirlər. Hazırda Müşahidə Şurasına baş nazir Artur Rəsizadə rəhbərlik edir. Doğrudur, iddia oluna bilər ki, Artur Rəsizadə Fondun fəaliyyətindəki mənfəi cəhətləri qabartmaqda maraqlı deyil.

Amma fakt ondan ibarətdir ki, beynəlxalq təşkilatların da DNF-nin fəaliyyəti ilə bağlı tənqidlərinə rast gəlinmir. Əksinə, bu günlərdə Dövlət Neft Fondunun “Linaburq-Meduel Şəffaflıq İndeksi” cədvəlində yüksək yer tutması da bu sahədəki işlərin günün tələbələrinə uyğun qurulduğunu göstərir.

Məlumat üçün bildirik ki, bu indeks suveren fondların şəffaflığının təmin edilməsi sahəsində fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi metodudur. Bu indeks 10 meyardan ibarətdir və hər meyar 1 balla qiymətləndirilir.

DNF 10 balla 45 suveren fond arasında səkkiz ölkənin suveren fondları ilə birgə birinci

mln. manat;

5. Dövlət büdcəsinə transferlər - 9 035,0 mln. manat;

6. Dövlət İnvestisiya Şirkətinin Nizamnamə kapitalının maliyyələşdirilməsi - 90 mln. manat;

7. “Bakı - Tbilisi - Qars yeni dəmir yolu” layihəsi - 30,1 mln. manat;

8. “2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı”nın maliyyələşdirilməsi - 5,5 mln. manat;

9. AÇG üzrə layihədə ARDNŞ-in iştirak payının tənzimlənməsi - 87,6 mln manat.

Göründüyü kimi, Fondun vəsaitləri hesabına həyata keçiril-

liyyəti müsbət qiymətləndirmək mümkündür. Amma bununla yanaşı, Fondun fəaliyyətinə ictimai nəzarət daha da gücləndirilməlidir. Çünki qarşdakı illərdə Azərbaycanın neft gəlirləri daha da artacaq. Bu isə o deməkdir ki, qarşdakı 10 il ərzində Neft Fondunda toplanan vəsait indikindən dəfələrlə çox olacaq. Nəticədə DNF-in məsuliyyəti də indikindən daha çox artacaqdır. Azərbaycan hökuməti neft gəlirlərinin uzunmüddətli idarə etməyə verilməsi strategiyasını uğurla həyata keçirməlidir. İnkişafın indiki mərhələsində dövlət neft gəlirlərindən prioritet qeyri-neft sənayesinin və aqrar istehsal sahələrinin, regionların inkişafı

Üz ağardan “qara qızı” Neft gəlirlərinin səmərəli istifadəsi iqtisadi inkişafı stimullaşdırma bilər

yerdə qərarlaşıb. Dövlət Neft Fondu ilə yanaşı, Çili, Birləşmiş Ərəb Əmirliyi (Mubadala), Sinqapur (Temasek), İrlandiya (NPRF), ABŞ (Alaska), Norveç (GPF) və Yeni Zelandiyanın suveren fondları da birinci pillədə yer alıb.

Əlbəttə, DNF-in müntəzəm olaraq gəlirləri və xərcləri ilə bağlı məlumatları ictimaiyyətə açıqlaması bu qurumun şəffaflıq prinsipini özünün prioritet məsələsinə çevirdiyini göstərir. Çünki hər bir vətəndaş Fondun internet saytına daxil olub, bu qurumun 10 illik fəaliyyəti ilə bağlı məlumat əldə edə bilər. Məsələn, artıq ölkə ictimaiyyətinə bəllidir ki, 2009-cu ilin yanvar-sentyabr ayları ərzində Neft Fondunun büdcə gəlirləri 5 465,2 milyon manat, büdcə xərcləri isə 3 954,1 milyon manat təşkil edib. 2009-cu il oktyabrın 1-ə Fondun aktivləri ilin əvvəlinə nisbətən 19,24 faiz artaraq 10 716,2 milyon manata (13 337,5 milyon ABŞ dolları) bərabər olub.

DNF-in rəsmi məlumatına görə, vəsait aşağıdakı istiqamətlərə ayrılıb:

1. Heydər Əliyev adına Bakı-Tbilisi-Ceyhan Əsas İxrac Boru kəməri layihəsində Azərbaycan Respublikasının iştirak payının maliyyələşdirilməsi (2006-cı ildə başa çatıb) - 297,9 mln. manat;
2. Qaçqın və məcburi köçkün ailələrinin sosial-məişət vəziyyətinin yaxşılaşdırılması və məskunlaşdırılması problemlərinin həlli - 592,6 mln. manat;
3. Oğuz-Qəbələ zonasından Bakı şəhərinə su kəmərinin çəkilməsi - 521,6 mln. manat;
4. Samur-Abşeron kanalının rekonstruksiya edilməsi - 326,9

mln. manat; 2008-ci ildən dünyada baş verən iqtisadi böhran da bir daha sübut etdi ki, DNF-nin yaradılması və onun vəsaitləri hesabına müəyyən layihələrin həyata keçirilməsi ölkəmizin iqtisadi inkişafı baxımından vaxtında atılmış addım olub.

Onu da nəzərə almalıyıq ki, 2008-ci ilin ikinci yarısında neftin qiymətinin düşməsindən sonra da DNF-in aktivlərinin artması davam etməkdədir. Onun üçün də 2009-cu il oktyabrın 1-ə Fondun aktivləri ilin əvvəlinə nisbətən 19,24 faiz artaraq 10 716,2 milyon manata bərabər olub. Dövlət Neft Fondunun 2001-ci ildə gəlirləri 164,9 mln. manat, 2002-ci ildə 176,0 mln. manat, 2003-cü ildə 243,0 mln. manat, 2004-cü ildə 1857,4 mln. manat, 2005-ci ildə 2156,0 mln. manat, 2006-cı ildə 985 mln. manat, 2007-ci ildə 1556,0 mln. manat, 2008-ci ildə 11064,0 mln. manat təsdiqlənib.

2009-cu ildə Dövlət Neft Fondunun gəlirlərinin 8361,1 mln. manat, xərclərinin 5319,5 mln. manat təşkil etməsi nəzərdə tutulmasına baxmayaraq, 2009-cu ilin yanvar-sentyabr ayları ərzində Neft Fondunun büdcə gəlirləri 5465,2 milyon manat, büdcə xərcləri isə 3954,1 milyon manat təşkil edib.

Göründüyü kimi, Fondun gəlirləri ilbəil artmaqdadır. 2001-ci ildə müqayisədə 2009-cu ildə Dövlət Neft Fondunun gəlirləri 30 faiz artıb.

Yuxarıdakı rəqəmlərin təhlilindən sonra belə qənaətə gəlmək olar ki, DNF-in 10 illik fə-

alınması üçün investisiya kimi istifadə edilməsi düzgün olardı.

Digər tərəfdən, neft və qaz gəlirlərinin istifadəsində bağlı qarşıda duran əsas vəzifələrdən biri neft-qaz gəlirlərindən hazırda həyata keçirilən xərclərlə gələcək nəsillər üçün saxlanılacaq neft-qaz gəlirlərinin nisbətində düzgün müəyyən edilməsidir. Ümumiyyətlə, neft gəlirlərinin hansı hissəsinin xərclənməsi və hansı hissəsinin gələcək nəsillər üçün saxlanması ciddi kompromislər tələb edir. Məsələn, yoxsulluq probleminin tezliklə həll olunması və zəruri infrastrukturun yaradılması cəhdində qısamüddətli dövrdə yoxsulluğu azaltsa da, makroiqtisadi sabitliyə və qeyri-neft sektorunun uzunmüddətli inkişafına təhlükə yarada bilər. Digər tərəfdən, neft-qaz gəlirlərinin xərclənməsinə dair müsbət təcrübə xərclərin artırılması ilə əlaqədar olaraq, artan təzyiqlərə davam gəlməyin vacibliyini ön plana çəkir. Neft-qaz gəlirlərinin səmərəli istifadəsinə nail olmaq üçün xərclərlə bağlı iki fərqli yanaşmanın - uzunmüddətli və ortamüddətli tətbiq edilməsi vacibdir. Uzunmüddətli strategiya maliyyə aktivlərinin gələcək nəsillər üçün saxlanılmasına, qısamüddətli strategiya isə iqtisadi siyasətin cari məsələlərinin həllinə yönəldilməlidir. Xaricdə həyata keçirilən xərclərin “insan kapitalı”nın inkişafına, o cümlədən xaricdə yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanmasına, ixtisasın artırılmasına, neft və qaz gəlirlərinin xaricdə yerləşdirilməsi vəsaitlərinə görə faiz dərəcəsindən yüksək faiz dərəcəsi ilə götürülmüş dövlətin xarici borcunun vaxtından əvvəl ödənilməsinə, investisiya mallarının idxalına yönəldilməsi faydalı ola bilər. Daxildə həyata keçirilən xərclər isə, mövcud infrastrukturun təkmilləşdirilməsi və yeni infrastruktur obyektlərinin tikilməsinə, qeyri-neft sektorunun və regionların inkişafına, davamlı insan inkişafının təmin edilməsinə yönəldilə bilər.

Zaur ƏHMƏD

P.S. Bu material Dövlət Neft Fondunun 10 illik yubileyi ilə əlaqədar olaraq Fond tərəfindən Fondun fəaliyyəti barədə Azərbaycan ictimaiyyətinin məlumatlandırılması məqsədilə keçirilən jurnalistlər üçün “Ən yaxşı analitik məqalə” müsabiqəsinə təqdim olunur.